

VAN-TOPRAKKALE KAZI HEYETİNİN 1961 YILI KISA ÇALIŞMA RAPORU

*Proj. Dr. Afif ERZEN - Prof. Dr. Emin BILGIÇ
Doç. Dr. Yusuf BOYSAL- Dr. Baki ÖĞÜN*

Geçen yıllarda olduğu gibi bu mevsim de Toprakkale'de araştırmalara devam edilmiştir. Bilhassa Güney kısmında bulunan büyük kerpiç kitle üzerinde durulmuş ve bazı duvarlar açılmak suretiyle b:r plan elde edilmesine çalışılmıştır. Ayrıca tapınak bölgesindeki çalışmalara da devam edilmiştir. Kazımıza kısa müddet için gelen Alman Arkeoloji Enstitüsü mimarlarından **Dr. Kleiss**'le birlikte gerek kerpiç kit- lenin gerekse tapınağın, planları üzerinde durulmuş ve ön çalışmalar yapılmıştır.

Toprakkale'de yapılan bu çalışmalardan başka heyetimiz Asbaşın Kalesi'nde de sondajlara başlamıştır. Asbaşın Kalesi yeni adıyla Çavuştepe Köyü Gürpınar kazısına bağlı Hakkari yolu üzerinde ve Van'dan 25 km. kadar uzaklıktadır. Köyün hemen kenarında Urartulara ait iskan yeri bulunmaktadır. Geçen sene yapmış olduğum gezide enteresan bulduğumuz bu Urartu şehrinin bilhassa muntazam sur duvarları ve batı kısmındaki seramiğin bol oluşu dikkatimizi çekmişti.

Şehir, Hoşap Çayının içinden geçtiği ve Van gölüne kadar uzanan geniş vadiye hakim bir mevkide kurulmuştur. Vadinin içinde ve buna paralel bir şekilde, kuzey-doğu'dan güney-batıya doğru takriben 8-10 km kadar uzunluğunda, Bol Dağı adı verilen bir küçük silsile yer almış bulunmaktadır. Bu silsile 7-8 tepeden meydana gelmekte ve güney-batıya doğru yüksekliğini tedrici bir şekilde kaybetmekte ve bugünkü Köyün kurulmuş olduğu yerde kaybolmaktadır. İşte bu sene araştırmamıza sahne olan Urartu iskanı

bu tepelerden batıda olan iki tanesi üzerinde bulunmaktadır.

Bu silsilenin eteğini, 8-10 km kadar doğuda Hoşap Çayından ayrılan ve bu günkü köyün tarlalarını devamlı bir şekilde sulayan bir kanal takip eder. Aynı kanalın Urartular zamanında da mevcut olması ihtimali üzerinde durarak kanalı ayrıldığı yere kadar takip ettik, fakat Urartularla ilgili, Şamram altı kanalında olduğu gibi takviye duvarına ait herhangi bir iz raslamadık.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Çavuştepe Köyü kenarındaki Urartu şehri Bol Dağı silsilesinin iki tepesi üzerinde kurulmuştur. Hafif bir boyunla birbirine bağlanan bu iki tepeden batı taraftaki ince uzun diğeri ise yuvarlaktır. İskanlar da bunların tabii şekillerine uymuştur. Her ikisinde iskan yerini muntazam birer sur çevirir. Bu tepeler yanındakilerden, emniyet mülahazasıyla, boyun kısmında açılan birer suni hendekle ayrılmıştır. İlk çalışma yerimizi Büyük Kale adını verdiğimiz ve şehrin doğu kısmını teşkil eden tepenin batı tarafında düzeltilen kaya yüzünün ön tarafı teşkil etmiştir. tepenin Küçük Kaleye bakan tarafında olan bu yerin önü düzeltilmek suretiyle bir platform meydana getirilmiştir. Burası Van Kalesi üzerinde Analı Kız adı verilen ve Amerikalılar tarafından kazılan nişlerin bulunduğu yeri hatırlatmaktadır. Buranın açık bir mabet olması ihtimali üzerinde durduk ve bununla ilgili olabilecek herhangi bir buluntu ele geçirmek amacıyla, sonradan dolmuş olan toprağı kaldırmaya başladık. Fakat çalış-

mamız esnasında maalesef Urartulara ait herhangi bir buluntu meydana çıkmadı. Buradaki dolma toprak içinde az miktarda olmak üzere sırlı ve fayans gibi Orta-Çağ seramiğine benzeyen buluntular tesbit ettik ve böylece tepenin mevzubahis zamanda çok sathi bir iskan görmüş olduğu anlaşılır.

Aşağı Kalede dikkatimizi ilkin büyük kaleye bakan surun önünde şehir kapısının bulunması muhtemel olan yer çaktı. Buradaki çalışmamızın başlangıcında sur duvarının aşağıya, derinliğine devam ettiğini gördük, surun önünde toprağı kazarken 2.20 m seviyesine (derinliğine) kadar çok az urartu seramiğı çıktı ve l:unun yukarıdan, yağmur ve suların tesiriyle akan toprak la birlikte geldiğine kanaat getirdik. Bu seviyeden sonra kuvvetli bir yangın her tarafda kendini gösterdi. Bu yangın içindeki kül ve yanık kerpiç bakıyesi takriben 1 m kadar devam etti ve burada ayrıca büyük bir ağaç yanmış olarak ele geçti. Bütün bunlar burada sur duvarı önünde, ona bitişik ve sonradan inşa edilmiş bir yapının bulunduğu ve bunun da kuvvetli bir yangına maruz kalmış olduğuna işaret etmektedirler. Nitekim sur duvarının çıkıntı teşkil eden kısımlarına yapışık olarak iki kenarda kerpiç duvar tesbit etmiş bulunuyoruz. Gelecek sene hem surun burada yapmış olduğu çıkıntının mahiyeti ve esas şeklini hem de inşaatın hakiki durumunu anlamaya çalışacağız.

Burada kalenin-şehrin içine doğru 40-50 m. ilerlendiği zaman tekrar duvarların gözüktüğü bir kısma gelinir. Bu kısımda da araştırmayı lüzumlu bulduk ve çalışmamız ilerleyince bir merdiven meydana çıktı. Pek muntazam olmamak- la beraber mahiyet ve büyüklüğü bakımından bu, bir nevi iç kale durumunda olan asıl şehir surunu ima etmektedir. Şehir kapısı kulelerinin güneyinde ele geçen en önemli buluntu bronz bir levha parçasıdır. (15 X 25 sm) ölçüsünde olan ve maalesef parçalar halinde ele geçen bu

levha üzerinde harp arabaları ve süvariler tasvir edilmiştir. Yüksek bir işçilik gösteren bu eser Ankara Arkeoloji Müzesine temizlenmek üzere teslim edilmiştir.

Aşağı kalede esas çalışma yerimizi güney-batı uç teşkil etmiştir. Burada kuzey-batı tarafda, sathda bol seramik gözüken yerde çalışmaya başladık. Sathdan itibaren duvarlar gözükmeye başladı ve seramiğin bolluğu devam etti. Yalnız buluntular küllü toprakla birlikte geliyordu. Odalar gözükmeye başladı, fakat bunlar dört duvarı da kalmış muntazam odalar değillerdi. Bilhassa kuzey-batı tarafdaki duvarlardan hiç bir kalıntı tesbit etmek mümkün olmadı. Odaların tabanlarında yer yer küçük taş kırıntılarında meydana gelen mozaikle kaplı idi ve bunlar kireç tortusuna benzeyen bir manzara arz ediyordu. Ayrıca odanın bir tanesinin içinde ocak da tesbit ettik.

Adını verdiğimiz bu çalışma bölgemizi güney-doğu tarafa doğru genişlettik. Maksudumuz hem çıkan kerpiç duvarları takip etmek hem de aşağı kalenin uç kısmına doğru yer almış olan sarnıçların mahiyetini tesbit etmektir. Bu genişleme esnasında bir kitabe ele geçti. Satha yakın bir seviyede ve bir yerden düşmüş veya gelmiş bir şekilde idi.

Bu kısımda ilk tabakada yanık birinci katta çalıştık. Daha derine, aşağıdaki yapı katına inmedik. Burada yere yatmış vaziyette toprak üstünde kalan kısımları yok olmuş iki küp tesbit ettik. Toprağın muhafaza ettiği parçaların bazılarında görülen çivi yazıları, küplerin omuz kısmında yazı bulunduğunu gösterdi. Küpün birisine ait yazıyı tam olarak uzunca bir satır halinde ele geçirmiş bulunuyoruz.

Aşağı Kalenin bu uç kısmında plan bakımından İnce uzun olan önemli bir yapının bulunduğu anlaşılmaktadır. Yapının direkler ihtiva ettiğini mevcut kaide veya sütunların alt kısımları olabilecek bakiyelerden anlaşılmaktadır. Bu kalıntılara göre sütunlu hol manzarası arz-

eden bu yapının direkleri karşılıklı durmakta ve birbirlerine olan mesafeleri 5,30 m, kendi aralarındaki açıklıkları ise 4,30 m dir. Bu altlıkların bir kısmı tabii kayanın yontulması suretiyle, bir kısmı da taşlardan örülmek suretiyle, meydana gelmişlerdir. Bu dört köşe olan altlıklardan bir tanesinin ölçüsü 1,60 X 2,40 m dir. Halen mevcut kısmın yüksekliği (belki bunların hakiki ölçüleri idi) 1,20 m civarında değişmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz ve ilk bakışta, insanda mezar olma hissini de uyandıran sarnıçlar, Aşağı Kalenin uç kısmına doğru ve ortada olmak üzere yan yana, kayanın içine oyulmak suretiyle meydana gelmişlerdir. Bunlardan ikisinin, ağzı açık ve içleri toprakla dolmuş olarak bulduk. Sütunlu yapının bunlarla ilgili olduğunu tahmin ederek bu yapının ihata ettiği yerde daha başka sarnıçların bulunabileceğini ümit ederek kuzey - doğuya doğru, birikmiş olan toprağı kaldırmaya başladık. Zemine ulaşıldığı zaman hakikaten bir üçüncü sarnıcın ağız kısmı gözüktü. Zamanın darlığı dolayısıyla bu sarnıcın içini boşaltmadık. Oldukça mesai isteyen bu işi gelecek sene yapacağımızı tahmin ediyoruz ve böylece yer altında, kayaya oyulan ve takriben genişliği 7.70 X 8.70 m olan çukurların sarnıç oldukları daha vazih bir şekilde anlaşılabilir olacaktır.

Ayrıca B adını verdiğimiz yerde satında yaptığımız çalışma ile iki sıra halinde yanyana konmuş küpler meydana

çıkardık. Fakat bunların yanlarına kadar olan alt kısımları elimize geçti.

BULUNTULAR

Tek renkli kırmızı urartu seramiği bil- hassa yukarıda bahsettiğimiz A çukurunda bol miktarda ele geçti. Fakat bunlar ara- sında tam. kap çıkmadığı gibi, parçalar halinde tamamlanabilecek olan da ele geç- medi. Bunlar arasında dinos'a benzeyen büyük kaplar ve bunların bazılarında karın kısmın üstünde üçgen şeklindeki zik- zak süsler enteresandır. Bu süsler kabın renginden ayrı olarak boyanmıştır.

Çavuştepe'deki çalışmalarımız esna- sında ele geçen birkaç fibula bilhassa Frig fi bulalarına benzeyen şekil ve boğum göstermesi bakımından önemlidir.

Bu sene heyetimize katılan prehis- torya profesörü Dr. Rılıç Kökten kehdi sahasıyla ilgili olarak, 15 gün devam eden araştırmalar yapmıştır. Bölgede yapılan gezilerde Van Gölü'nün kuzeyi tetkik edil- miş ve Erciş civarında Çorbulak düz yer- leşmesi ile -Arimkar mevkiinde Menhir tesbit edilmiştir. İnsanlar tarafından di- kildiği aşikar olan bu kaya anıtı o civarda bir megalit ve bununla ilgili bir neolitik kültürün varlığına işaret etmektedir.

Edremit Köyü çevresinde yapılan gezi- lerde yaşları kazı neticesinde anlaşılacak olan kaya anıtları tesbit edilmiştir. Kız- damı adı verilen küçük mağaranın dol- gusu içinde neolitik ve daha geç devirlerle çeşitli taş, kemik endüstrileri ve seramik bulunmuştur.